

Pienten lasten äidit osa-aikatyöhön?

Politiikan ja käytäntöjen ristiriitoja

MINNA SALMI & JOHANNA LAMMI-TASKULA & ERIKA MÄNTYLÄ

Äitien osa-aikatyötä pidetään usein keinona sovittaa yhteen työ ja perhe. Suomessa naiset kuitenkin tekevät osa-aikatyötä paljon harvemmin kuin EU-maissa keskimäärin. Äiditkään eivät kovin usein työskentele osa-aikaisesti lastenhoidon vuoksi, lukuun ottamatta pienimpien lasten äitejä. Heistä monet ovat kokoaikaisilla hoitovapailla ja kotihoidon tuella. Poliitikot ovat olleet huolestuneita pienten lasten äitien työllisyysasteesta julkisen talouden kestävyysvajeen näkökulmasta. Jyrki Kataisen hallitus halusi nostaa äitien työllisyysastetta kannustamalla heitä osa-aikatyöhön kokoaikaisella kotihoidon tuella olemisen sijaan. Vuoden 2014 alusta osittainen hoitoraha alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmille uudistettiin joustavaksi hoitorahaksi, joka tarjoaa osa-aikatyössä oleville aiempaa suuremman taloudellisen tuen.

Pienten lasten äitien pitkistä kokoaikaisista perhevapaista ollaan Suomessa oltu huolestuneita myös naisten miehiä heikomman työmarkkina-aseman vuoksi. Osa-aikaisten vapaiden ja osa-aikatyön yhdistelmän arvellaan ratkaisevan useita äitien työmarkkina-aseman ongelmia. Äidit pysyvät työmarkkinoilla tai ainakin palaavat sinne aikaisemmin, jolloin naisten syrjiminä työmarkkinoilla vähenee. Osa-aikaisesti perhevapaalla oleva ylläpitää ammattitaitoaan ja näin asema työmarkkinoilla pysyy vahvempaan; myös yhteydet työyhteisöön säilyvät ja asema muuttuvissa organisaatioissa on turvatumpi. Työnantajille on tärkeää, etteivät avainhenkilöt katoa työpaikalta, jolloin projektitoiminnot ja asiakasyhteydet eivät kärsi. Myös sijaisia tarvitaan vähemmän, joten rekrytointiin ja koulutukseen meneviä kuluja säästyy.

Analyysi on osa THL:n tutkimusta "Perhevapaat, talouskriisi ja sukupuolten tasa-arvo", jota rahoittaa Työsuojelurahasto. Ks. www.thl.fi/perhevapaatutkimus.

Toivottujen hyötyjen ohella osa-aikatyöhön liittyy myös ristiriitoja. Osa-aikatyö antaa enemmän aikaa perheelle, mutta tulot jäävät pienemmiksi ja työajat saattavat olla hankalasti sovitettavissa perheen arkeen. Osa-aikatyö voi myös merkitä enemmän stressiä, jos sama työmäärä pitää tehdä lyhyemmässä työajassa. Ristiriitaa on siinäkin, että äitien osa-aikatyön lisäämisellä sanotaan tavoiteltavan naisten aseman parantumista työmarkkinoilla, mutta osa-aikainen työskentely voi myös heikentää mahdollisuuksia vaikuttaa työaikoihin ja työn sisältöön, koulutuksen saamista työpaikalla tai myöhempää työuraa (Ojala & al. 2015).

Artikkelissa analysoimme pienten lasten äitien suhtautumista osa-aikatyöhön. Ovatko he kiinnostuneita osa-aikatyön tekemisestä, ja miksi he eivät tee sitä nykyistä useammin? Analyysi perustuu vuoden 2013 lopussa tehtyyn kyselyyn, johon vastasi vuonna 2011 lapsen saaneita äitejä ja isiä. Analyysi kohdistuu äiteihin, joilla parivuotias lapsi on perheen kuopus.

Naisten ja äitien osa-aikatyö Suomessa

Suomessa naiset tekevät osa-aikatyötä selvästi harvemmin kuin muissa Pohjoismaissa tai EU-maissa keskimäärin. Vuonna 2013 osa-aikaisesti työskenteli suomalaisista naisista 20 prosenttia, kun EU-maissa 33 prosenttia ansiotyössä olevista naisista teki osa-aikatyötä – Ruotsissa peräti 39 prosenttia (Tilastokeskus 2015). Suomessa naisten osa-aikatyö on hieman yleistynyt 1990-luvun lopulta lähtien, osittain osaaika-
kaeläkkeiden yleistyessä, mutta myös kauppojen aukioloaikojen laajenemisen ja opiskeluaikaisen työnteon lisääntymisen seurauksena (Lehto & Sutela 2008; Kauhanen 2008; Ojala & al. 2015).

Naisten osa-aikatyön vähäisyyttä Suomessa on selitetty naisten korkealla koulutustasolla ja pitkällä ansiotyöhistorialla. Suomalaisen naisten – myös äitien – enemmistö oli jo ollut pitkään kokopäivätyössä, kun muissa Pohjoismaissa äidit alkoivat 1970-luvulla laajemmin siirtyä kotoa ansiotyöhön nimenomaan osa-aikaisesti (Jensenin 2000 kuvaus Drange & Egeland 2014). Naisten kokopäivätyön kulttuuri on Suomessa vahva, ja osa-aikatyö on tavallista vain muutamilla palvelualoilla (Sutela & Lehto 2014). Työnantajatkään eivät ole olleet kovin kiinnostuneita tarjoamaan osa-aikatyötä. Vaikka osa-aikatyö voi tuoda joustomahdollisuuksia, se edellyttää töiden uudelleenorganisointia, mikä koetaan hankalaksi aloilla, joilla osa-aikatyö on harvinaista (Salmi & al.2009).

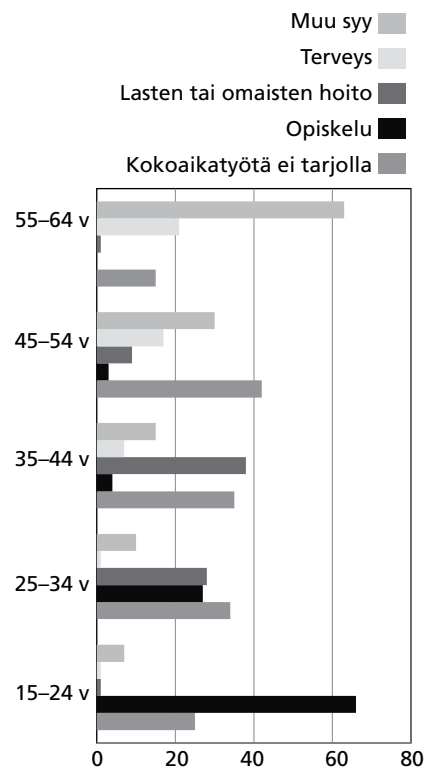
Kaikista 15–64-vuotiaista osa-aikaisista palkansaajista vuonna 2014 vajaalla kolmanneksella (31 %) osa-aikatyön syynä oli opiskelu. Yhtä moni teki osa-aikatyötä vastentahtoisesti, koska koko-aikaista työtä ei löytynyt. Lasten tai omaisten hoito oli syynä vain yhdeksällä prosentilla kaikista osa-aikaisista, mutta 35–44-vuotiaista lähes kolmanneksella. (Tilastokeskus 2015.) Osa-aikatyön syyt vaihtelevat myös naisilla työntekijän iän mukaan (kuvio 1): vuonna 2011 vain 35–44-vuotiailla naisilla yleisin syy oli lasten tai omaisten hoito, mutta heilläkin lähes yhtä yleinen syy oli kokopäivätyön puute. Nuoremmilla naisilla yleisin syy oli opiskelu tai kokopäivätyön puute ja vanhemmilla kokoaikatyön puute tai muu syy kuten osa-aikaeläke. (Melasniemi-Uutela 2012.) Naisten osa-aikatyön syyt ovat siis Suomessa vaihtelevampia kuin tutkimuskirjallisuudessa usein esitetty tulkinta, että naiset tekevät osa-aikatyötä yhdistääkseen ansiotyön ja hoivatyön (Drange & Egeland 2104).

Pienten lasten äidit tekevät osa-aikatyötä enemmän kuin naiset keskimäärin, mutta osa-aikatyö on selvästi yhteydessä nuorimman lapsen ikään. Vuonna 2011 lähes puolet töissä olevista alle yksivuotiaiden lasten äideistä työskenteli osa-aikaisesti, yksivuotiaiden äideistä neljännes ja kaksivuotiaiden äideistä viidennes. Lasten kasvaessa osa-aikatyötä tekevien äitien osuus pienenee, ja alakouluikäisten äideistä enää 12–14 prosenttia oli osa-aikatyössä. (Melasniemi-Uutela 2012.) Vuonna 2013 osa-aikatyötä teki 18 prosenttia alle kouluikäisten äideistä, 13 prosenttia alakouluikäisten äideistä ja alle 10 prosenttia vähintään 12-vuotiaiden äideistä (Sutela 2015).

Työllisyys ja perhevapaamahdollisuudet

Työllisyysasteen nostaminen on ollut hallitusten kestotavoitteena julkisen talouden kestävyysvajeen ratkaisemiseksi. Viime vuosina on kiinnitetty huomiota erityisesti pienten lasten äitien liian alhaiseen pidettyyn työllisyysasteeseen (Kauhanen 2012; Vartiainen 2012; OECD 2016).

Huoli äitien työllisyysasteesta on perustunut siihen, että alle kolmivuotiaiden lasten äideistä vain vähemmistö on ansiotyössä, 38 prosenttia vuonna 2012. Yli puolet äideistä hoiti lapsia kotona; osalla oli työpaikka odottamassa (29 %), osa oli kotona ilman voimassa olevaa työsuhdetta (27 %) (Melasniemi–Uutela 2012). Luvut kattavat kuitenkin kaikki alle kolmivuotiaiden äidit, myös äitiystai vanhempainvapaalla olevat alle vuoden ikäisen lapsen äidit. Perheen nuorimman lapsen täytettyä kaksi vuotta jo 60 prosenttia äideistä oli ansiotyössä, kymmenen prosenttia hoitovapaalla työstään ja 20 prosenttia kotihoidon tuella ilman voimassa olevaa työsuhdetta (Pärnänen 2013).

Kuvio 1. Osa-aikatyön syy osa-aikatyötä tekevilla naisilla ikäryhmittäin, 15–64-vuotiaat palkansaajat vuonna 2011, %. Lähde: Tilastokeskus, Työvoimatutkimus.

Vuodesta 2012 vuoteen 2013 alle kolmivuotiaiden lasten äitien työllisyysaste laski peräti viisi prosenttiyksikköä 46 prosenttiin, kun keskimäärin äitien työllisyysaste laski kolme prosenttiyksikköä. Työssä olevien osuus pikkulasten äideistä väheni, työstä perhevapaalla olevien osuus pysyi suunnilleen samana ja kotona ilman työsuhdetta olevien osuus lisääntyi hieman.¹ Kuitenkin nuorimman lapsen täytettyä kolme vuotta äideistä oli vuonna 2013 töissä 78 prosenttia, kouluikäisten äideistä 88 prosenttia. (Tilastokeskus 2014.) Alle kolmivuotiaiden lasten äitien työllisyyden väheneminen ja kotona vailla työsuhdetta lasta hoitavien osuuden kasvu saattaa johtua tarjolla olevien työpaikkojen vähenemisestä talouskriisin takia.

Pienten lasten äitien muita äitejä alemman työllisyysasteen taustalla on Suomen perhevapaajärjestelmä. Ansiosidonnaisella päivärahalta tuetun vanhempainvapaan päättyessä lapsi on 9–11 kuukauden ikäinen. Perhevapaajärjestelmä tarjoaa tällöin perheelle mahdollisuuden valita päivähoitopaikan ja kotihoidon tuella tuetun lapsen kotona hoitamisen välillä siihen asti, kun lapsi täyttää kolme vuotta. Lähes kaikki perheet (89 %) valitsevat vanhempainvapaan päättyessä kotihoidon. Kotona lasta hoitaa lähes aina äiti (97 %). Enemmistö perheistä (55 %) käyttää kotihoidon tukea enintään 12 kuukautta, jolloin lapsi on noin kaksivuotias. Vain pieni vähemmistö perheistä (16 %) käyttää kotihoidon tukea lapsen kolmivuotispäivään saakka. Pisimpien kotihoidontukikausien osuus laski vuosittain 2000-luvun alun 25 prosentista, mutta nousi vajaan prosenttiyksikön vuonna 2013. (Kelan tilastollinen vuosikirja 2014.)

Poliitikot ovat halunneet kannustaa pienten lasten äitejä kokoaikaisen perhevapaan sijasta osa-aikaisen vapaan ja osa-aikatyön yhdistämiseen. Tähän tarkoitukseen on kehitetty erilaisia vapaamahdollisuuksia.

Vuodesta 2003 vanhempainvapaan on voinut pitää osa-aikaisena jos molemmat vanhemmat työskentelevät osa-aikaisesti ja jakavat vapaan. Tätä mahdollisuutta on vuosittain käyttänyt alle 0,1 prosenttia perheistä. Kotihoidon tukea ja hoitovapaata on myös voinut käyttää osa-aikaisesti, mutta osittaisen hoitorahan turvin hoidettiin vuosittain vain noin neljä prosenttia alle kol-

mivuotiaista. Osittaista hoitorahaa käytettiin pääasiassa kokopäiväisen kotihoidon tukikauden jatkeena, ei sen sijaan. Käyttäjät olivat hyvin koulu-tettuja ja hyvässä työmarkkina-asemassa olevia äitejä. (Aalto 2013.)

Nostaakseen osa-aikavapaan ja osa-aikatyön yhdistelmän suosiota Jyrki Kataisen hallitus uudisti osittaisen hoitorahan alle kolmivuotiaiden lasten vanhemmille. Vuoden 2014 alusta heille on tarjolla joustava hoitoraha, joka antaa osa-aikatyötä tekeville vanhemmille aiempaa suuremman taloudellisen tuen. Joustava hoitoraha oli ensimmäisenä käyttövuotenaan suosituimpi kuin entinen osittainen hoitoraha: käyttö lisääntyi noin 40 prosenttia ja tuen turvin hoidettiin kuusi prosenttia alle kolmivuotiaista (Kelan tilastollinen vuosikirja 2014). Joustavan hoitorahan saajista 90 prosenttia oli äitejä (www.kela.fi/kelasto).

Äitien käytännöt ja käsitykset osa-aikatyön tekemisestä

Ovatko pienten lasten äidit kiinnostuneita osa-aikatyöstä, ja mikä estää heitä sitä tekemästä? Selvitimme tätä THL:n vuoden 2013 lopussa yhteistyössä Kelan tutkimusosaston kanssa tekemässä perhevapaakyselyssä, johon vastasi vuonna 2011 lapsen saaneita äitejä (3 029) ja isiä (2 161). Kohdejoukon määrittävä vuonna 2011 syntynyt lapsi oli kyselyn tekemisen aikaan 22–35 kuukauden ikäinen. Kutsumme lapsia tässä parivuotiaiksi.

Analyysimme kohdistuu äiteihin, joilla parivuotias lapsi on perheen kuopus, koska juuri heille ovat ajankohtaisia ratkaisut ansiotyöhön menon ja lapsen kotihoidon jatkamisen sekä kokopäiväisen tai osa-aikaisen työn välillä. Kyselyyn vastanneista äideistä kolmella neljästä parivuotias oli nuorin lapsi (N = 2 234). Näistä äideistä neljännes oli kotona hoitamassa lasta ja 59 prosenttia oli ansiotyössä. Yksi kuudesta teki jotain muuta, yleensä opiskeli tai oli työtön. (Närvi 2014.)

Selvitämme seuraavaksi parivuotiaiden kuopusten äitien osa-aikatyön ja sen suunnittelun yleisyyttä. Lisäksi tarkastelemme sitä kuinka moni ja ketkä haluaisivat tehdä osa-aikatyötä, mutta eivät eri syistä pidä sitä mahdollisena. (Taulukko 1.)

Parivuotiaiden kuopusten äideistä reilu viidenes teki osa-aikatyötä. Jo töihin palanneista äideistä useampi eli 28 prosenttia oli osa-aikatyössä. Pieni osa myös päätoimisesti lasta kotona hoitavista äideistä teki osa-aikatyötä.

¹ Perhevapaalla olevista luokitellaan työvoimatutkimuksessa työllisiksi äitiys- ja isyysvapaalla olevat sekä ne, joiden vapaat kestävät vähemmän kuin kolme kuukautta (Tilastokeskus 2014). Vanhempainvapaalla tai hoitovapaalla olevat äidit eivät siis lukeudu työllisiin, vaikka heillä olisi-kin voimassa oleva työsuhde.

Taulukko 1. Parivuotiaiden lasten äitien suhtautuminen osa-aikatyöhön pääasiallisen toiminnan mukaan, %

Harkitsetko osa-aikaista työntekoa?	Kaikki (N = 2 197)	Äiti työssä (N = 1 313)	Äiti hoitaa lasta kotona (N = 524)	Tekee muuta (N = 360)
Olen parhaillaan osa-aikatyössä	22	28***	6	22
Suunnittelen työskenteleväni osa-aikaisesti	15	6	34***	20
Haluaisin osa-aikatyötä, mutta se ei ole taloudellisesti mahdollista	19	23***	15	11
Haluaisin osa-aikatyötä, mutta työni luonteen vuoksi en pidä sitä mahdollisena	13	15***	10	7
Haluaisin osa-aikatyötä, mutta sitä ei ole tarjolla	9	5	15	18***
Olen harkinnut osa-aikatyötä, mutta haluan mieluummin työskennellä kokopäiväisesti	14	12	15	20**
Olen harkinnut osa-aikatyötä, mutta työnantajani ei pidä sitä suotavana	4	5	3	1**
En harkitse osa-aikatyötä	25	26	24	24

*** $p < .001$, ** $p < .05$ (ryhmien väliset erot tilastollisesti merkitseviä)

Jo töissä olevista äideistä harva suunnitteli osa-aikatyötä. Sen sijaan vielä kotona lasta hoitavista äideistä tällaisia suunnitelmia oli runsaalla kolmanneksella. Yksi neljästä äidistä ei lainkaan harkinnut osa-aikatyötä, riippumatta pääasiallisesta toiminnasta. Jo työssä olevista 12 prosenttia ja vielä kotona olevista 15 prosenttia oli harkinnut osa-aikatyötä, mutta työskentelee mieluummin kokopäiväisesti.

Kolmasosa äideistä haluaisi työskennellä osa-aikaisesti, mutta ei eri syistä arvioinut voivansa niin tehdä. Useimmin esteenä mainittiin perheen talous, toiseksi yleisimmin osa-aikatyön soveltumattomuus omaan työhön. Enemmistö näin ajattelevista äideistä piti hankalana järjestää oma työ osa-aikaiseksi (60 %). Enemmistö myös epäili, että he joutuisivat tekemään saman työmäärän pienemällä palkalla (60 %). Kolmasosa arvioi, että osa-aikatyö olisi haitallista työssä etenemisen ja palkkakehityksen kannalta (31 %). Vain harva jo töissä oleva äiti oli todennut, että haluttua osa-aikatyötä ei ole tarjolla, mutta vielä kotona olevilla oli selvästi useammin tämä käsitys. Pääasiallisesta toiminnasta riippumatta harva arveli, että halutun osa-aikatyön estäisi työnantajan kielteinen suhtautuminen.

Toimeentulo, työn epävarmuus, koulutus ja asenteet ennustavat äitien kiinnostusta osa-aikatyöhön

Seuraavaksi tarkastelemme logistisen regressioanalyysin avulla, mitkä tekijät ennustavat äitien kiinnostusta osa-aikatyöhön, kun mahdollisia selittäviä muuttujia analysoidaan yhtäaikaaisesti.

Selittävinä muuttujina ovat äidin ikä, perherakenne, koulutustaso, tulotaso ennen lapsen syntymää ja kotitalouden tulotaso vastaushetkellä, sekä oliko äidillä voimassa oleva työsuhde lapsen syntymässä. Tämä viittaisi siihen, että hänellä on työpaikka, johon palata. Lisäksi selittävinä muuttujina ovat työnantajasektori ja kokemukset työn epävarmuudesta lasta edeltäneessä ja nykyisessä työssä. Työn epävarmuutta kuvaa muuttuja, johon on yhdistetty työttömyyden, irtisanomisen tai lomautuksen uhka.

Rakenteellisten tekijöiden lisäksi analyysissa on mukana myös äitien asenteita kuvaavia muuttujia. Aineiston aiemmassa analyysissa parivuotiaiden kuopusten äitien pääasiallisesta toiminnasta havaittiin, että rakenteellisten tekijöiden ohella äitien valintoja ansiotyön ja kokopäiväisen lastenhoidon välillä ennusti heidän käsityksensä siitä, kuuluuko pienten lasten äidin olla kotona (Närvi 2014). Otimme siksi äidinhoivan ihanteeseen

suhtautumisen mukaan analyysiin. Toisaalta on oletettu, että äidit tekevät osa-aikatyötä, jos perheen talous sen sallii (Drange & Egeland 2014). Tämä sisältää sen piilo-oletuksen, että äidit olisivat ansiotyössä vain taloudellisista syistä, eikä työllä ole heille muita merkityksiä. Tämän tarkastelemiseksi otimme analyysiin mukaan äitien arvion työstä erittäin tärkeänä elämänalueena sisältönsä vuoksi. Analyysit on tehty erikseen jo ansiotyöhön palanneille ja vielä lasta kotona hoitaville äideille.

Toissä olevat äidit

Kohtalaisen harva selittävistä muuttujista on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä äitien osa-aikatyökiinnostukseen (taulukko 2, tummenne-
nut muuttujat). Esimerkiksi jo toissä olevien äitien mahdollista osa-aikatyön suunnittelua eivät tilastollisesti merkitsevästi ennusta sen paremmin rakenteelliset kuin asennetekijätäkään – siksi tämä muuttuja on jätetty pois taulukosta.

Kunta työnantajana vähentää jonkin verran äidin osa-aikatyön todennäköisyyttä. Tämä saattaa vaikuttaa yllättävältä, koska yleensä oletetaan kunnan työntekijöillä olevan mahdollisuus osa-aikatyöhön. Naisten osa-aikatyö on kuitenkin selvästi yleisempää yksityisellä sektorilla (25 %) kuin kunnissa (13 %). Kuntasektorillakin osa-aikatyön mahdollisuus ehkä vaihtelee aloitain.

Nykyisessä työssä koettu epävarmuus nostaa osa-aikatyön todennäköisyyden puolitoistakertaiseksi. Odotetusti myös äidin ajatus siitä, että pienten lasten äidin kuuluu olla kotona, yli puolitoistakertaistaa osa-aikatyön todennäköisyyden.

Työssä oleva äiti ei lainkaan harkitse osa-aikatyötä vähemmän todennäköisesti, jos hän kokee epävarmuutta työssään. Äidinhoivan idealin kannattaminen ei puolestaan ole yhteydessä siihen, että äiti ei harkitse osa-aikatyötä, vaikka voisi olettaa äidinhoivan idealin kannattajien muita harvemmin jättävän osa-aikatyön pois vaihtoehtoistaan. Sen sijaan todennäköisyys olla harkitsematta osa-aikatyötä lähes puolitoistakertaistuu, jos työ on äidille erittäin tärkeää sisältönsä vuoksi (tilastollisesti tosin vain lähes merkitsevästi).

Akateeminen koulutus vähentää todennäköisyyttä siihen, että toissä olevan äidin toivomaa osa-aikatyötä estäisivät taloudelliset syyt. Muut tekijät eivät merkitsevästi ennusta äidin olevan tässä tilanteessa.

Sen sijaan akateeminen koulutus puolitoistakertaistaa todennäköisyyden, että äiti ei pidä halua-

maansa osa-aikatyötä mahdollisena omassa työssään. Myös ikä on lähes merkitsevä tekijä – yli 30 vuoden ikä jopa kaksinkertaistaa tämän tilanteen todennäköisyyden; ehkä siksi, että varttuneemmat äidit ovat useammin vastuullisessa asemassa. Äidinhoivan ideaali osoittautuu myös merkitseväksi: se vähentää lähes puolella todennäköisyyttä, että äiti haluaisi työskennellä osa-aikaisesti mutta ei pidä sitä työssään mahdollisena.

Todennäköisyys äidin päättymiseen osa-aikatyön harkitsemisen jälkeen siihen, että hän työskentelee mieluummin kokopäiväisesti, lähes kaksinkertaistuu, jos hän on kokenut epävarmuutta työssään ennen lapsen syntymää. Kokopäivätyön suosimista vähentää lähes merkitsevästi monilapsisuus. Äidinhoivan ideaali tai työn merkityksellisyys elämänalueena eivät ennusta tätä arviota, vaikka näin olisi voinut olettaa.

Kotona lasta hoitavat äidit

Myös vielä parivuotiasta kuopusta kotona hoitavien äitien kohdalla melko harva selittävistä muuttujista on tilastollisesti merkitsevässä yhteydessä äitien suhtautumiseen osa-aikatyöhön, kun muuttujien merkitystä tarkastellaan yhtä aikaa (taulukko 3).

Kotona lasta hoitavista äideistä kolmannes suunnittelee osa-aikatyötä, mutta vähemmän todennäköisesti, jos äidin tulot ennen lasta olivat alhaiset, ja puolitoista kertaa todennäköisemmin, jos lapsia on ainakin kolme (tosin vain lähes merkitsevästi). Osa-aikatyö jää harkinnan ulkopuolelle lähes kolme kertaa todennäköisemmin, jos äidillä oli pienet tulot ennen lapsen syntymää, ja kaksi kertaa todennäköisemmin, jos kotitalouden nykyiset tulot ovat alhaiset, vaikkakin tämä muuttuja on vain lähes merkitsevä. Epävarmuuskokemukset lapsen syntymää edeltäneessä työssä sen sijaan vähentävät todennäköisyyttä jättää edes harkitsematta osa-aikatyötä.

Mikään analyysissa mukana olevista muuttujista ei ole merkitsevästi yhteydessä todennäköisyyteen, että kotiäiti haluaisi tehdä osa-aikatyötä mutta ei pidä sitä mahdollisena taloudellisista syistä (muuttuja on siksi jätetty pois taulukosta). Sen sijaan äidinhoivan ihanteen kannalla oleminen yli 2,5-kertaistaa todennäköisyyden, että äiti ei pidä halutun osa-aikatyön tekemistä mahdollisena omassa työssään. Muut tekijät eivät ole merkitseviä.

Kotiäideistä 15 prosenttia on päätenyt siihen, että he tekevät mieluummin kokopäivätyötä. Yk-

*Taulukko 2. Äitien osa-aikatyöhön suhtautumista ennustavat tekijät 1: parivuotiaan kuopuksen töissä olevat äidit. Logistinen regressioanalyysi**

	Töissä olevat äidit														
	Osa-aikatyössä parhaillaan			Ei harkitse osa-aikatyötä			Osa-aikatyö ei mahdollista taloudellisista syistä			Osa-aikatyö ei mahdollista työn luonteen vuoksi			Harkinnut, mieluummin kokopäivätyö		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Akateeminen koulutus	,010	,955	1,011	,149	,466	1,161	-,782	,001	,457	,489	,038	1,631	-,247	,317	,781
Kotitalouden tulot nyt alhaiset	-,354	,452	,702	-,338	,554	,713	,361	,445	1,435	-,366	,612	,679	,529	,322	1,697
Äidin tulot alhaiset ennen lasta	-,095	,760	,909	,481	,145	1,618	,286	,395	1,330	,203	,653	1,225	-,652	,147	,521
Työsuhde oli voimassa lapsen syntyessä	-,239	,378	,788	,315	,310	1,370	,460	,157	1,584	,556	,172	1,743	-,291	,400	,748
Ikä yli 30 v	,375	,133	1,455	-,291	,257	,748	-,303	,228	,738	,698	,072	2,010	-,082	,786	,921
Lapsia 3+	,110	,627	1,117	,141	,572	1,152	-,069	,794	,933	-,025	,931	,975	-,620	,074	,538
Yksinhuoltaja	-,166	,816	,847	1,066	,118	2,903	,208	,768	1,231	-19,1	,999	,000	-19,4	,999	,000
Työssä yksityisellä sektorilla	,035	,868	1,036	,071	,767	1,074	,131	,604	1,140	,077	,784	1,080	,083	,769	1,09
Työssä kunta-sektorilla	-,335	,005	,715	,189	,131	1,208	,181	,172	1,198	,204	,166	1,226	-,001	,995	,999
Epävarmuuskokemuksia työssä ennen lasta	-,323	,150	,724	,353	,147	1,423	-,037	,882	,963	,090	,758	1,094	,600	,027	1,823
Epävarmuuskokemuksia nykyisessä työssä	,500	,010	1,649	-,573	,015	,564	,230	,295	1,259	-,258	,336	,773	-,398	,139	,672
Pienten lasten äidin kuuluu olla kotona	,485	,007	1,624	-,302	,144	,740	,121	,545	1,129	-,723	,007	,485	-,255	,296	,775
Työ erittäin tärkeä elämäntilanne sisältönsä vuoksi	-,090	,618	,914	,367	,059	1,443	-,342	,104	,711	-,069	,768	,934	,242	,295	1,274
Vakiotermi	-1,019	,005	,361	-1,542	,000	,214	-1,705	,000	,182	-2,90	,000	,055	-1,319	,004	,267

Osa-aikatyössä parhaillaan: N = 686, df = 13, $X^2 = 27,4$, Sig. = ,011, $R^2 = ,055$

Ei harkitse osa-aikatyötä: N = 686, df = 13, $X^2 = 22,5$, Sig. = ,047, $R^2 = ,050$

Haluaisi osa-aikatyötä, ei mahdollista taloudellisista syistä: N = 686, df = 13, $X^2 = 29,6$, Sig. = ,005, $R^2 = ,066$

Haluaisi osa-aikatyötä, ei mahdollista työn luonteen vuoksi: N = 686, df = 13, $X^2 = 31,0$, Sig. = ,003, $R^2 = ,078$

Harkinnut osa-aikatyötä, tekee mieluummin kokopäivätyötä: N = 686, df = 13, $X^2 = 19,1$, sig = ,119, $R^2 = ,049$

*Logistisessa regressioanalyysissä selvitetään, mitkä tarkastelluista taustatekijöistä ennustavat äidin vastaushetken toimintaa ja arvioita – osa-aikatyön tekemistä ja suhtautumista siihen – kun kaikki taustatekijät otetaan huomioon yhtä aikaa. Sig.-arvo kertoo selitettävän ja selittävän muuttujan yhteyden tilastollisesta merkitsevyydestä. Tilastollisesti merkitsevät muuttujat on taulukossa tummennettu. B-arvo osoittaa yhteyden suunnan ja voimakkuuden (– merkki kertoo käänteisestä yhteydestä). Exp(B)-arvo kertoo, kuinka paljon selittävän muuttujan toteutuminen kasvattaa tai pienentää kunkin selitettävän muuttujan todennäköisyyttä. Esimerkki: epävarmuuden kokemukset työssä ennen lapsen syntymää lähes kaksinkertaistavat todennäköisyyden, että jo työssä oleva äiti tekee mieluummin kokopäivätyötä.

Taulukko 3. Äitien osa-aikatyöhön suhtautumista ennustavat tekijät 2: parivuotiaan kuopuksen kotonalla olevat äidit. Logistinen regressioanalyysi

	Kotona olevat äidit											
	Suunnittelee osa-aikatyötä			Ei harkitse osa-aikatyötä			Osa-aikatyö ei mahdollista työn luonteen vuoksi			Harkinnut, mieluummin kokopäivätyö		
	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)	B	Sig.	Exp(B)
Akateeminen koulutus	,027	,933	1,028	-,445	,316	,641	,510	,284	1,665	-,696	,191	,499
Kotitalouden tulot nyt alhaiset	-,417	,272	,659	,683	,081	1,980	-,239	,725	,787	,872	,043	2,393
Äidin tulot alhaiset ennen lasta	-,886	,006	,412	1,077	,002	2,937	-,957	,175	,384	-,375	,367	,687
Työsuhte oli voimassa lapsen syntyessä	-,162	,661	1,176	,116	,808	1,123	,970	,130	2,637	-,732	,153	,481
Ikä yli 30 v	,417	,179	1,518	-,205	,547	,815	,729	,276	2,073	,483	,260	1,621
Lapsia 3+	,510	,061	1,666	,011	,973	1,011	,234	,603	1,264	-,636	,127	,529
Yksinhuoltaja	-1,143	,313	,319	,952	,266	2,591	-17,59	,999	,000	1,786	,039	5,966
Työssä yksityisellä sektorilla	-,068	,845	,934	-,264	,570	,768	-,991	,072	,371	,284	,557	1,329
Työssä kunta-sektorilla	-,343	,087	,710	,332	,181	1,394	-,412	,148	,662	,095	,756	1,099
Epävarmuus-kokemuksia työssä ennen lasta	,014	,970	1,015	-1,258	,051	,284	,406	,479	1,500	,044	,930	1,045
Epävarmuuskokemuksia nykyisessä työssä	-,331	,418	,718	,060	,909	1,062	,757	,149	2,131	,201	,720	1,222
Pienten lasten äidin kuuluu olla kotona	,001	,997	1,001	-,284	,330	,752	,992	,025	2,697	-,609	,080	,544
Työ erittäin tärkeä elämäalue sisältönsä vuoksi	-,147	,587	,863	,484	,107	1,622	,054	,902	1,056	-,485	,221	,616
Vakiotermi	-,549	,161	,578	-1,565	,001	,209	-3,752	,000	,023	-1,285	,012	,277

Suunnittelee osa-aikatyötä: N = 322, df = 13, $X^2 = 23,5$, Sig. = ,036, $R^2 = ,096$

Ei harkitse osa-aikatyötä: N = 322, df = 13, $X^2 = 33,1$, Sig. = ,002, $R^2 = ,148$

Haluaisi osa-aikatyötä, ei mahdollista taloudellisista syistä: N = 322, df = 13, $X^2 = 10,6$, Sig. = ,642, $R^2 = ,057$

Haluaisi osa-aikatyötä, ei mahdollista työn luonteen vuoksi: N = 322, df = 13, $X^2 = 25,3$, Sig. = ,021, $R^2 = ,161$

Harkinnut osa-aikatyötä, tekee mieluummin kokopäivätyötä: N = 322, df = 13, $X^2 = 18,5$, Sig. = ,138, $R^2 = ,100$

sinhuoltajuuden yhteys kokopäivätyön suosimiseen on vahva: todennäköisyys on lähes kuusinkertainen. Myös kotitalouden pienituloisuus on merkitsevä ennustaja, se yli kaksinkertaistaa todennäköisyyden priorisoida kokopäivätyötä. Odotetusti äidinhoivan ideaalin kannalla oleminen puolestaan vähentää todennäköisyyttä siihen, että äiti pitäisi kokopäivätyötä osa-aikatyötä parempana, kuitenkin vain lähes merkitsevästi.

Onko osa-aikatyöhön syytä kannustaa?

Tulokset parivuotiaiden lasten äitien osa-aikatyön yleisyydestä vastaavat kansallisia tilastoja ja äitien kiinnostus osa-aikatyöhön on samalla tasolla kuin vuonna 2006 tekemässämme perhevapaakyselyssä (Salmi & al. 2009): noin kolmannes äideistä on kiinnostuneita. Samoja ovat myös syyt ja syiden tärkeysjärjestys, joita äidit mainitsevat esteinä

osa-aikatyölle vaikka se kiinnostaisikin. Vuodesta 2008 vallinnut taluskriisi ei siis näyttäisi lisääneen äitien kiinnostusta osa-aikatyöhön.

Koska kriisi kuitenkin on pitkittynyt ja työssä koettu epävarmuus lisääntynyt (Lyly-Yrjänäinen 2014), tarkastelimme, miten koettu epävarmuus (työttömyyden, irtisanomisen tai lomautuksen uhka) heijastuu äitien kiinnostukseen osa-aikatyötä kohtaan.

Työssä oleva äiti tekee osa-aikatyötä puolitoista kertaa todennäköisemmin, jos hän kokee epävarmuutta työssään. Osa-aikatyö ei siis välttämättä ole oma valinta. Osa-aikatyön vastentahtoisuuteen viittaa sekin, että koettu epävarmuus nykyisessä työssä (töissä olevilla) tai lasta edeltäneessä työssä (kotona olevilla) vähentää todennäköisyyttä olla edes harkitsematta osa-aikatyötä. Ehkä myös osa-aikatyötä on harkittava vaihtoehtona, jos alalla on epävarmuutta työn pysyvyydestä. Työssä oleva äiti kuitenkin tekee mieluummin kokopäivätyötä lähes kaksi kertaa todennäköisemmin, jos hänellä on kokemuksia työn epävarmuudesta ajalta ennen lapsen syntymää – ehkä epävarmalla alalla tartutaan mieluummin kokopäivätyöhön, jos sellainen on saatavilla, tai aiemman työn epävarmuuteen liittynyt toimeentulon epävarmuus saa suosimaan kokopäivätyötä.

Joka kymmenes äiti haluaisi osa-aikatyötä, mutta arvioi, että sitä ei ole tarjolla; vielä kotona olevat selvästi useammin (15 %) kuin jo töihin palanneet (5 %). Jos töissä olevalla äidillä oli työsuhde voimassa lapsen syntyessä, hän oli vähemmän todennäköisesti tässä tilanteessa – eli jos äidillä on työpaikka odottamassa, hän voi halutessaan työskennellä osa-aikaisesti. Sen sijaan jos äidin pitää vapaan jälkeen etsiä uusi työpaikka ja hän haluaisi osa-aikatyötä, hän joutuu todennäköisemmin toteamaan, tai ainakin olettaa, että sitä ei ole tarjolla. Tämä voi pidentää äidin kokoaikaisen kotihoidon tuen käyttöä.

Joka kymmenes kotiäiti haluaisi osa-aikatyötä mutta katsoo, että se ei ole omassa työssä mahdollista. Äidinhoivan ihanteen kannattaminen yli kaksinkertaistaa tämän arvion todennäköisyyden. Mahdollisesti nämä äidit siksi ovat pidempään kotihoidon tuella kokoaikaisesti. Tässä viestiä työnantajille, jotka pitävät osa-aikatyön järjestämistä hankalana: mahdollisuus osa-aikatyöhön voisi kiinnostaa niitäkin äitejä, jotka äidinhoivan idealin kannattajina eivät ole halukkaita kokopäivätyöhön lasten ollessa pieniä.

Poliitikot haluavat saada kotona olevat äidit työelämään edes osa-aikatyöhön. Kotiäidit eivät harkitse osa-aikatyötä kaksi kolme kertaa todennäköisemmin, jos heillä on aiempia tai nykyisiä kokemuksia pienituloisuudesta. Vielä parivuotiaan kuopuksen kanssa kotihoidon tuella olevilla äideillä on töihin palanneita useammin työttömyyskokemuksia ajalta ennen lasta (Närvi 2014). Jos kotiäiti on kokenut epävarmuutta aiemmassa työssään, hän vähemmän todennäköisesti sulkee pois osa-aikatyövaihtoehdon. Näyttäisi siis siltä, että pienituloinen äiti ei halua osa-aikatyötä, mutta epävarmuutta kokenut joutuu hyväksymään senkin vaihtoehdon. Saattaa siis olla, että aiempaa runsaampi joustava hoitoraha voi saada kotiäitejä osa-aikatyöhön, jos kokoaikaista työtä ei löydy.

Poliitikot haluavat nostaa äitien työllisyysastetta ja työpanosta. Tässä mielessä joustavaan hoitorahaan sisältyy riski: Osa-aikatyö voi nostaa työllisyysastetta, jos kotona olevat äidit menevät osa-aikatyöhön. Tämä näyttäisi riippuvan siitä, onko osa-aikatöitä tarjolla, mutta myös siitä riittävätkö osa-aikatyöstä saatavat tulot perheen elättämiseen. Joustava hoitoraha voi kuitenkin myös vähentää työpanosta, jos äidit, joilla on voimassa kokoaikainen työsuhde, valitsevat ainakin joksikin aikaa osa-aikatyön joustavan hoitorahan tukemana.

Osa-aikatyöhön kannustaminen voi myös olla ristiriitaista sekä äitien että julkisen talouden kestävyysvajeen kannalta. Suomessa työkuultuuri perustuu kokoaikatyöhön ja osa-aikatyö on yleistä harvoilla toimialoilla. Kaikissa maissa osa-aikatyötä tekevät pääasiassa naiset. Osa-aikaisten perhevapaiden ja osa-aikatyön lisäämisessä riskinä on, että ne saattavat luoda erilliset naisten osa-aikaiset työmarkkinat, joilta on vaikea siirtyä kokoaikatyöhön. Muissa Pohjoismaissa naisten osa-aikatyön yleisyys ja pitkä perinne on nähty syynä siihen, että monien naisvaltaisten toimialojen toiminta on organisoitu osa-aikatyön pohjalle, mikä puolestaan vähentää naisten mahdollisuutta kokopäivätyöhön näillä aloilla (Drange & Egeland 2014). Erilliset naisten osa-aikatyömarkkinat tarkoittavat naisille vähemmän uravaihtoehtoja sekä pienempiä tuloja ja eläkkeitä, ja yhteiskunnalle pienempää työpanosta ja vähemmän verotuloja. Kestävyysvajeen kannalta työpanos lienee työllisyysastetta olennaisempi. Kokopäivätyötä tekevien suomalaisten naisten työpanos on Euroopan korkeimpia (OECD Employment Statistics 2014). Muissa maissa naisten työllisyysaste voi olla kor-

keampi, mutta osa-aikatyön yleisyyden takia työpanos jää vähäisemmäksi.

Äitien työmarkkina-aseman ongelmien ratkaisemiseen osa-aikatyö ei ole paras keino. Osa-aikatyön mahdollisuuksia voi olla hyvä lisätä sitä toi-

voville, mutta avainkysymys äitien näkökulmasta on isien hoivavastuun lisääminen, määräaikaisten työsuhteiden vähentäminen ja työpaikkojen saatavuus.

KIRJALLISUUS

- Aalto, Aino-Maija: Katsaus osittaisen hoitorahan käyttöön 2000-luvulla. Työpapereita 43/2013. Helsinki: Kela, 2013.
- Drange, Ida & Egeland, Cathrine: Part-Time Work in the Nordic Region II. TemaNord 2014:560. Copenhagen: Nordic Council of Ministers, 2014.
- Jensen, Ragnhild Steen: Utviklingen i kvinners deltidsarbeid i Norden. Søkelys på arbeidslivet 17 (2000): 2, 139–147.
- Kauhanen, Anna-Liisa: Katainen haluaa kotiäidit töihin. Helsingin Sanomat 13.11.2012.
- Kauhanen, Merja: Part-Time Work and Involuntary Part-Time Work in the Private Service Sector in Finland. Economic and Industrial Democracy 29 (2008): 2, 217–248.
- Lehto, Anna-Maija & Sutela, Hanna: Työolojen kolme vuosikymmentä. Työolotutkimuksen tuloksia 1977–2008. Helsinki: Tilastokeskus, 2008.
- Lyly-Yrjänäinen, Maija: Työolobarometri – Syksy 2013. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja. Työ ja yrittäjyys 32/2014. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2014.
- Melasniemi-Uutela, Heidi: Pienten lasten vanhempien kiinnittyminen työelämään tilastojen valossa. Esi-tys Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen Työ- ja elinkeinoministeriön Kotihoidon tuen ja lasten hoitojärjestelmän joustavuuden edistämistä selvittävän työryhmän kokouksessa 9.11.2012.
- Närvi, Johanna: Äidit kotona ja työssä – perhevapaavaihto, työtilanteet ja hoivaihanteet. Yhteiskuntapoliitiikka 79 (2014): 5, 543–552.
- Ojala, Satu & Nätti, Jouko & Kauhanen, Merja: Työn laatu ja myöhempi työura osa- ja määräaikaisten töissä. Työelämän tutkimuskeskuksen työraportteja 90/2015. Tampere: Tampereen yliopisto, 2015.
- OECD Economic Surveys Finland. Overview. January 2016.
- Pärnänen, Anna: Kotihoidon tuen puolittamisella vähäinen vaikutus. Tilastokeskus, Tieto & trendit blogi 24.3.2014. <http://tietotrenditblogi.stat.fi/kotihoidontuen-puolituksella-v%C3%A4h%C3%A4inen-ty%C3%B6llisyysvaihtelu/>
- Salmi, Minna & Lammi-Taskula, Johanna & Närvi, Johanna: Perhevapaat ja työelämän tasa-arvo. Työ- ja elinkeinoministeriön julkaisuja 24/2009. Helsinki: Työ- ja elinkeinoministeriö, 2009.
- Sutela, Hanna: Pitkät työajat hankaloittavat perheen ja työn yhteensovittamista. Tieto & trendit 4/2015.
- Sutela, Hanna & Lehto, Anna-Maija: Työolojen muutokset 1977–2013. Helsinki: Tilastokeskus, 2014.
- Tilastokeskus: Työvoimatutkimus, Työllisyys ja työttömyys 2014. Tilastokeskus, Työmarkkinat 2015.
- Tilastokeskus: Työvoimatutkimus, Perheet ja työ vuonna 2013. Tilastokeskus, Työmarkkinat 2014.
- Vartiainen, Juhana: Hyvä perhepolitiikka yhdistää työn ja perhe-elämän. VATT-kolumni 21.5.2012. http://www.vatt.fi/ajankohtaista/kolumnit/kolumni/news_1808_id/278

TIIVISTELMÄ

Minna Salmi & Johanna Lammi-Taskula & Erika Mäntylä: Pienten lasten äidit osa-aikatyöhön? Poliitikan ja käytäntöjen ristiriitoja

Äitien osa-aikatyötä pidetään usein keinona sovittaa yhteen työ ja perhe, mutta Suomessa äidit tekevät osa-aikatyötä harvemmin kuin EU-maissa keskimäärin. Osa-aikatyö on yleistä harvoilla aloilla ja työnantajat saattavat pitää osa-aikatyön järjestämistä hankalana. Poliitikot ovat huolestuneita pikkulasten äitien työllisyysasteesta ja haluavat kannustaa heitä osa-aikatyöhön kokoaikaiselta perhevapaalta/kotihoidon tuelta. Tähän tarkoitukseen kehitettiin vuonna 2014 osittaista hoitorahaa runsaampi joustava hoitoraha alle kolmivuotiaiden vanhemmille. Osa-aikavapaiden ja osa-aikatyön yhdistelmän uskotaan ratkaisevan myös naisten miehiä heikomman työmarkkina-aseman ongelmia. Osa-aikatyöhön liittyy kuitenkin myös riskejä kuten pienemmät tulot sekä vähäisemmät mahdollisuudet vaikuttaa työhön tai kehittää työuraa.

Artikkelissa analysoidaan pienten lasten äitien suhtautumista osa-aikatyöhön aineistona perhevapaakysely, johon loppuvuonna 2013 vastasi parivuotiaan lapsen äitejä. Analyysin äideillä parivuotias oli perheen kuopus. Äideistä 59 prosenttia oli ansiotyössä, heistä 28 prosenttia osa-aikatyössä. Kolmannes vielä kotona olevista äideistä suunnitteli osa-aikatyötä. Joka kolmas äiti haluaisi tehdä osa-aikatyötä, mutta ei eri syistä pitänyt sitä mahdollisena.

Työn epävarmuus, toimeentulo ja asenteet ennustavat kiinnostusta osa-aikatyöhön. Työssä oleva äiti te-

kee osa-aikatyötä todennäköisemmin, jos kokee epävarmuutta työssään. Epävarmuuskokemukset myös vähentävät todennäköisyyttä olla harkitsematta osa-aikatyötä, mutta lisäävät todennäköisyyttä priorisoida kokopäivätyötä. Tämä viittaa osa-aikatyön vastentahtoisuuteen. Toisaalta osa-aikatyön tekemisen todennäköisyys puolitoistakertaistuu, jos äidin mielestä pienten lasten äidin kuuluu olla kotona. Kotiäidit eivät harkitse osa-aikatyötä todennäköisemmin, jos heillä on aiempia tai nykyisiä kokemuksia pienituloisuudesta. Epävarmuuden kokemukset aiemmassa työssä vähentävät todennäköisyyttä sivuuttaa osa-aikatyövaihtoehto. Pienituloinen äiti ei siis halua osa-aikatyötä, mutta epävarmuutta kokenut joutuu hyväksymään senkin vaihtoehdon.

Tulokset viittaavat siihen, että jos äidillä on työpaikka odottamassa, hän voi halutessaan työskennellä osa-aikaisesti. Työpaikkaa etsivä äiti joutuu todennäköisemmin toteamaan, että haluttua osa-aikatyötä ei ole tarjolla. Joka kymmenes kotiäiti haluaisi osa-aikatyötä mutta ei pidä sitä työssään mahdollisena. Äidinhoivan ihanteen kannattaminen yli kaksinkertaistaa tämän arvion todennäköisyyden. Nämä tekijät saattavat pidentää kokoaikaista kotihoidon tuen käyttöä.

Joustava hoitoraha saattaa saada kotiäitejä osa-aikatyöhön, jos kokoaikaista työtä ei löydy ja osa-aikatyötä on saatavilla. Mutta se saattaa myös kannustaa tilapäiseen kokoaikatyön osa-aikaistamiseen niitä äitejä, joilla on työpaikka odottamassa paluuta perhevapaalta. Osa-aikatyöhön kannustaminen voi olla ristiriitaista sekä äitien että kestävyysvajeen kannalta.